

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

|| Sayı/ Issue 13 (Aralık/ December 2023), s. 703-716.
|| Geliş Tarihi-Received: 14.11.2023
|| Kabul Tarihi-Accepted: 07.12.2023
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1390692

Türkiye'de Saha (Yakut) Türkleriyle İlgili Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme (2016-2023)

An Assessment of Studies Conducted on the Sakha (Yakut) Turks in Turkey (2016-2023)

Doğan ÇOLAK*

Öz

Saha Özerk Cumhuriyeti, Türkiye'ye en uzak Türk devletidir. Ayrıca Saha Türkçesi de Çuvaş Türkçesinden sonra Türkiye Türkçesine en uzak lehçedir. Söz konusu durumların etkisiyle Kazak, Kırgız, Özbek, Azerbaycan gibi lehçelere oranla Türkiye'de Sahalarla ilgili yapılan çalışmaların nicelik olarak düşük seviyede kaldığı görülmektedir. Ancak gelişen teknolojik şartlar kaynaklara erişimi kolaylaştırırken Saha Yeri'ne gidiş gelişlerde de eskiye oranla önemli bir hareketlilik göze çarpmaktadır. Bunların etkisiyle son zamanlarda Sahaların konu edildiği makale, bildiri, kitap ve tez çalışmalarında yüksek bir artış söz konusudur.

Sahalarla ilgili bugüne kadar çeşitli yayın değerlendirme çalışmaları kaleme alınmıştır. Bunlardan Murat Ersöz tarafından hazırlanan *Sahalar (Yakutlar)'la İlgili Türkiye'de Yapılan Çalışmalar* isimli makale o güne kadar yapılan yayınların değerlendirildiği en kapsamlı çalışmadır (2015). Bu çalışmada Türkiye'de Sahalarla ilgili hazırlanan kitaplar, kitap bölümleri ve lisansüstü tezler değerlendirilmeye alınmıştır. Ersöz'ün 2015 yılının sonuna kadar Sahalarla ilgili yapılan çalışmaları ele aldığı yazısı dolayısıyla bu makalede 2016'dan itibaren yayımlanmış çalışmalar üzerinde durulmuştur. Tespit edilen çalışmalar kronolojik olarak ele alınmıştır ve bulgular sonuç kısmında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Saha, Yakut, akademik yayınlar.

Abstract

The Sakha Republic is the Turkish state farthest from Turkey. Moreover, the Sakha language is the dialect most distant from Turkish, following the Chuvash language. Due to these circumstances, it is observed that the quantity of studies conducted in Turkey on the Sakhas remains low compared to dialects like Kazakh, Kyrgyz, Uzbek, and Azerbaijani. However, with the advancement of technology, access to resources has become easier, and there has been a significant increase in travel to and from Sakha country compared to the past. Perhaps due to these reasons, there has been a recent surge in articles, papers, books, and thesis works focusing on the Sakhas.

Various publication assessment studies on the Sakhas have been written to date. Among them, the article titled "Studies Conducted in Turkey on the Sakhas (Yakuts)" by Murat Ersöz is the most comprehensive study evaluating publications made up to that time (2015). This study evaluates books, book chapters, and postgraduate theses prepared in Turkey related to the Sakhas. Since Ersöz's article covers the studies on the Sakhas until the end of 2015, this

* Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Nevşehir/Türkiye, e-posta: dcolak@nevsehir.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3331-7496.

article focuses on works published from 2016 onwards. The identified studies have been chronologically examined, and the findings are evaluated in the conclusion section.

Keywords: Sakha, Yakut, academic publications.

Giriş

Türk dünyası denildiğinde Balkanlardan Sibirya'nın kuzeydoğusuna kadar uzanan engin coğrafya akla gelmektedir. Türklerin yayıldığı bu geniş coğrafyadaki tarihî birliklik, zaman çizelgesinin uzayan doğrusu üzerinde büyük çoğunluğunu yapay nedenlerin oluşturduğu durumlar neticesinde bozulmuş; siyasi olarak müstakil ve yarı müstakil hâlde birçok Türk devleti ortaya çıkmıştır. Her anı siyasi olaylarla kuşatılmış Türk tarihi, Türk kültürünü yıpratamamış, bilakis daha da zenginleştirip geliştirmiştir. Farklı coğrafyalara yayılıp farklı kültürlerle karşılaşan Türkler, asimilasyona maruz kaldığı örnekler olsa da genel itibarıyla baskın kültür durumunu muhafaza etmiştir. Baskın kültür durumunu muhafaza eden Türk topluluklarından biri de Çuvaşlardan sonra ana kitleden en erken dönemlerde ayrılan Saha (Yakut) Türkleridir.

Sahalar hakkındaki yazılı kaynakların 16. yüzyıl sonlarında orta çıkmış olması dolayısıyla onların yaşadıkları bölgeye ne zaman geldiği konusu tam olarak bilinmemektedir. Bununla ilgili çeşitli görüşler olmakla birlikte öne çıkan görüşlerden en önemlisi Saha tarihçi G. V. Ksenofontov'a aittir. Ona göre Sahalar, ana kitleden çok daha önceleri ayrılmış olmakla birlikte bugünkü yaşadıkları bölgede XII. yüzyıl itibarıyla yerleşmiş bulunuyorlardı (Ksenofontov 1992'den aktaran Acaloğlu 2007, s. 262-263). XII.-XVII. yüzyıllar arasında Sahalarla ilgili eldeki bilgiler oldukça yetersizdir. Bunun nedeni Sahaların yazıyı geç kullanmaya başlamış olmasıdır. 1600'lü yılların ilk yarısında, Sahaların yaşadığı bölgeye Rusların gelmesiyle Rus kaynaklarından Sahalarla ilgili bilgiler edinilmeye başlanmıştır.

Sahaların sözlü kültür ürünlerini yazıya geç geçirmelerine rağmen bugüne ulaştırmaları onların kültürlerine bağlılıklarını gösteren önemli bir örnektir. Onlarca destan, binlerce bilmece, atasözü, deyim ve diğer halk edebiyatı ürünlerini günümüze aktarmaları onların kültürel kodlarının gerek tarihî gerek çağdaş Türk dünyası ile bağını göstermesi bakımından büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla Saha dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü üzerine yapılan çalışmalar ortak Türk kültürüne de hizmet etmektedir.

Söz konusu bu çalışmalar Saha Yeri'nde 1900'lü yıllarda başlamakla beraber yabancı araştırmacıların çalışmaları biraz daha önce başlamıştır. Otto N. Böhtlingk, E. K. Pekarskiy gibi yabancı araştırmacıların 19-20. yüzyıllarda kaleme aldığı ve bugün hâlâ kaynak eser olarak kullanılan çalışmaları ilk olma özellikleri, kapsamları ve ele alınışları bakımından oldukça kıymetli çalışmalardır. Çarlık döneminin son, Sovyet döneminin ilk yıllarında ise Saha bilginler ve araştırmacılar tarafından yapılan çalışmaların hızla artmaya başladığı görülmektedir. Bu çalışmalara paralel olarak Türkiye'de Sahalarla ilgili ilk yayınları yapanlar olarak Ziya Gökalp, Ahmet Cevat Emre, Saadet Çağatay, Abdülkadir İnan, Hüseyin Namık Orkun, Zeki Velidi Togan, Baymirza Hayit, Ahmet Temir gibi isimler göze çarpmaktadır (Ersöz 2015, s. 105-106). Bu isimlerin çalışmaları müstakil eser olmayıp ilk müstakil eser ise E. K. Pekarskiy'in sözlüğünün çevirisidir: *Yakut Dili Lûgati* (1945). Pekarskiy'in bu eserini Atatürk'ün elinden düşürmediği bilinmektedir (Özata 2007, s. 202). Öyle ki gözüne çarpan hususlarla ilgili eser üzerinde çeşitli işaretlemeler yapıp notlar çıkarmıştır (Cengiz 2001, s. 1-218). Bu eser yine Atatürk'ün emri ile Türkçeye çevrilmiştir (Kirişçioglu 2016, s. 315).

1990'lı yıllardan sonra Sahalar üzerine yapılan çalışmalar önceki dönemlere nazaran daha fazla olmakla birlikte 2000'li yılların ilk çeyreğinin sonuna geldiğimiz bugünlerde büyük bir artış göstermiştir. Öyle ki yapılan bu çalışmalar üzerine çeşitli

yayın değerlendirmeleri kaleme alınmıştır. Sahalar, bu değerlendirmelerin bazılarında müstakil olarak bazılarında ise diğer Sibiryalı Türkleriyle birlikte ele alınmıştır. Bu çalışmalardan ilki Ekrem Arıkoğlu'na aittir. Arıkoğlu'nun *Türkiye'de Sibiryalı Çalışmaları* isimli makalesi Sibiryalı'da yaşayan Tuvalar, Altaylar, Hakaslar ve Sahalar üzerine Türkiye'de yayınlanan çalışmalara ait bibliyografik bir yayın değerlendirmesidir (2006, s. 7-24). Diğer bir çalışma Doğan Çolak'ın *Türkiye'de Sibiryalı Türk Topluluklarının Halk Edebiyatları Hakkında Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi* isimli makalesidir. Çolak'ın bu makalesi Tuva, Hakas, Altay ve Sahalar ile ilgili Türkiye'de yayınlanan halk edebiyatı çalışmalarına ait bibliyografya denemesidir (2013, s. 61-70). Murat Ersöz'ün sadece Sahalara ait çalışmaları ele aldığı *Sahalar (Yakutlar)'la İlgili Türkiye'de Yapılan Çalışmalar* isimli makalesi ise o güne kadar yapılan çalışmaların değerlendirildiği en kapsamlı çalışmadır. Ersöz, bu çalışmasında tarihsel olarak konuyu ele alıp kronolojik olarak Türkiye'de Sahalarla ilgili yapılan ilk yayınlardan 2015 yılının sonuna kadar yayınlanmış çalışmaları değerlendirmiştir (2015, s. 101-115). *Ölümünün 50. Yılında Uluslararası M. Fuat Köprülü Türkoloji ve Beşeri Bilimler Sempozyumu (21-22 Kasım 2016) Bildiriler* kitabında Erhan Aktaş tarafından hazırlanan *Türkiye'de Sibiryalı Araştırmaları ve Mehmet Fuad Köprülü* isimli çalışmada kısmî olarak Sahalarla ilgili yapılan çalışmalara da değinilmiştir (2017, s. 73-81). Saha Yeri'ndeki Kuzey-Doğu Federal Üniversitesi'nin yayınlardan olan *Epic Studies* dergisinin 2022 yılındaki Aralık sayısında Ümit Şahin tarafından Rusça olarak kaleme alınan *İssledovaniya Yakutskogo Yazıkı i Eposa Olonxo v Turtsii* isimli çalışma, Türkiye'de son dönemlerde Sahalarla ilgili yapılan araştırmaları Saha Yeri'nde tanıtmayı amaçlayan kısa bir bilgilendirme yazısıdır (2022, s. 117-118).

Sahalar, coğrafi olarak Türkiye Türklerine en uzak Türk topluluğudur. Bu nedenle gerek bilimsel kaynaklara gerek bölgeye ulaşım koşulları ilk zamanlarda Sahalar üzerine çalışma yapmayı zor kılan hususlar olarak öne çıkmaktaydı. Dolayısıyla bu durum, yapılan yayınları nicelik olarak olumsuz şekilde etkilemekteydi. Ancak günümüzde gelişen teknolojik şartlar neticesinde kaynaklara ulaşmak oldukça kolaylaştı. Bilgi aktarımı ve paylaşımı, internet ve internet üzerindeki çeşitli sosyal mecralarda oldukça yaygınlaştı. Bu sayede son yıllarda Türkiye'de Sahalar üzerine yayın yapan araştırmacı sayısı ve yayınlar artmıştır. Bu artışta, doktorasını Sahalarla ilgili çeşitli konular üzerine gerçekleştiren bilim insanlarının genç araştırmacıları kendi alanlarına sevk etmesinin de payı vardır. Son yıllarda yapılan lisansüstü tezlerde bunu gözlemlemek mümkündür. Sahaların zengin kültür envanterinin Türkiye literatürüne aktarımının hızlanması, bunların diğer Türk topluluklarına ait kültür malzemeleriyle karşılaştırılmasını kolaylaştırmaktadır.

Son zamanlarda Sahalarla ilgili yapılan çalışmalarda kayda değer bir artış olması yeni bir değerlendirme yapabilmeye olanak sağlamıştır. Bu çalışmada Sahalarla ilgili hazırlanan kitaplar, kitap bölümleri ve lisansüstü tezler değerlendirilmeye alınmıştır. Makale ve bildiri türündeki yazıların nicelik olarak fazla olması ve bu yayınların bibliyografik olarak ele alınmasının daha yerinde olacağı düşüncesiyle bu çalışmaya dâhil edilmemiştir. Ayrıca Ersöz'ün 2015 yılının sonuna kadar Sahalarla ilgili yapılan çalışmaları ele aldığı yazısı dolayısıyla bu makalede 2016'dan itibaren yayımlanmış çalışmalar üzerinde durulmuştur. Ele alınan çalışmalar kronolojik olarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

1. Kitaplar

Bu başlık altında Sahalarla ilgili 2016 ve sonrasında Türkiye'de yayımlanmış olan müstakil kitaplar ve kitap bölümleri üzerinde durulmuştur. Kitaplar kronolojik olarak bibliyografya usulünde sıralanarak aşağıda sıralanmıştır:

Ludmila I. Yegorova (2013). *Saha Kültüründe Kurt Kültü.* (Çev.: A. Alper Altınkaynak). Ardahan: Karadeniz Dergi Yayınları.¹

Çalışmanın bilimsel editörlüğünü Prof. Dr. Kemal Üçüncü, Prof. Dr. Orhan Söylemez ve Prof. Dr. Roin Kavrelışvılı yapmıştır. Eser toplam üç bölümden meydana gelmektedir: Kelime-Semantik Analiz-Saha Kültüründe Kurt Mitolojisi (s. 8-72), Geleneksel Saha Kültüründe Kurdu'nun Mitolojik Semantik Sureti (s. 72-125) ve Kurt Suretinin Saha Folklor Türünde Semantiği (s. 126-174). Eser, bulguların değerlendirildiği sonuç kısmıyla sona ermektedir (s. 175-184).

Nikolay Vasilyeviç Emelyanov (2016). *Soy Ataları Hakkında Olongho Konuları.* (Çev.: Metin Ergun). Konya: Kömen Yayınları.

N. V. Emelyanov, Saha destanları (oloñxoları) hakkında birçok araştırma gerçekleştirmiş bir Saha bilim insanıdır. Onun bu eseri, Saha destanları üzerine birçok çalışma kaleme alan Metin Ergun tarafından Türkiye literatürüne kazandırılmıştır. Emelyanov bu çalışmasında, Sahaların kurucu atalarının destanlardaki yansımalarını incelemiştir. Eser, Ergun tarafından kaleme alınan önsözle başlamaktadır (s. 3-5). Sonrasında E. A. Vasilyeva tarafından hazırlanan N. V. Emelyanov'un hayatı, çalışmaları ve hakkında yazılanlarla ilgili bir bibliyografya yer almaktadır (s. 7-18). Kitap, esas olarak üç bölümden oluşmaktadır: Uranghay Saha Kabilesinin Epik Kurucusu-Yalnız Er (s. 19-43), Yalnız Er-Er Soğotoh Adlı Kahraman Hakkındaki Olongho Konularının Çeşitliliği (s. 44-93) ve Kabile Kurucuları Hakkındaki Olongho Konularının Çeşitliliği (s. 94-166). Eser, Ek: Saha Dilinde Metinler (s. 167-188), Bibliyografya (s. 189-192) ve Dizin (s. 193-203) ile sona ermektedir.

Metin Ergun, Tit Zakharov ve Çokuur Gavriilyev (2017). *Sakha Kahramanlık Destanı Ehe Khara Atlı Eles Bootur.* Konya: Kömen Yayınları.

Sahalarla ilgili çeşitli yayınları bünyesinde bulunduran Kömen Yayınları arasından çıkan bu eserin önsözünü Saha Bilim insanı V. N. Prodyakonov kaleme almıştır (s. 3-5). Eser üç bölümden oluşmaktadır: Petr Vasilyeviç Ogotoyev'in Hayatı (s. 9-10), Ehe Khara Atlı Eles Bootur Destanının Özeti (s. 11-16) ve Ehe Khara Atlı Eles Bootur Destanının Kahramanları ve Motifleri (s. 17-724). Bu bölümlerden sonra Türkiye Türkçesine aktarılmış destan metni, aynı sayfada orijinali ile karşılıklı olarak verilmiştir (s. 54-274). Çalışmada ayrıca dizin de yer almaktadır (s. 275-287).

Nigâr Kalkan ve Hüseyin Yıldırım (2019). *Saha Türklerinde Tanrı Öğretisi Şamanizm.* Ankara: Gazi Yayınları.

Çalışmanın ana konusunu teşkil eden *Tanrı Öğretisi* isimli metin, Kalkan ve Yıldırım'ın yüksek lisans tezlerinin araştırma konusunu oluşturmuş ve metnin yarısı Yıldırım, diğer yarısı Kalkan tarafından çalışılmıştır (Yıldırım 2000; Kalkan, 2002). Araştırmacıların iki parçaya ayrılmış hâldeki metinlerini birleştirmek koşuluyla meydana getirdikleri bu eser, Saha Türklerinin inanç dünyasına dair bilgilerin yer aldığı Lazar Anreyeviç Afanasev'in *Aynu Üöreğe* isimli kitabının Türkiye Türkçesine aktarmasına dayanmaktadır. Eser; giriş, aktarma ve orijinal metinden meydana gelmektedir. "Giriş bölümü (s. 1-74) metinde yer alan hususların bir nevi özeti ve değerlendirmesi niteliğindedir." (Kalkan ve Yıldırım, 2018, s. VII). Sonrasında orijinal metnin aktarması (s. 75-268) ve transkripsiyonlu şekli ile çalışma tamamlanmaktadır (s. 269-446).

Emine Yılmaz ve Hasan Hayırsever (ed.) (2021). *Uluslararası Yakutça Araştırmaları.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

¹ Kronolojik olarak bu eser konunun dışında kalsa da Eröz (2015)'de yer almaması dolayısıyla bu çalışmada yer verilmesi uygun görülmüştür.

Yılmaz ve Hayırsever'in editörlüğünde hazırlanmış olan bu çalışma "Hacettepe Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümünün, kuruluşundan beri her yıl düzenlemekte olduğu *Türk Dilbiliminde Tanımlama ve Belgeleme* üst başlıklı uluslararası toplantıların yedincisi olan ve 17-18 Ekim 2019 tarihinde düzenlenmiş bulunan Uluslararası Yakutça Araştırmaları Çalıştay'ında sunulmuş bildirilerden oluşmaktadır." (2021, s. V). Eserde yer alan çalışmalar çeşitli ülkelerden çalışmaya katılım sağlayan araştırmacılar tarafından kaleme alınmış olup söz konusu çalışmaların konu bakımından daha çok dil ağırlıklı olduğu göze çarpmaktadır.

Platon Oyunski (2021). *Qırmızı Şaman (Dastan, Esse ve Povestler)*, (Çev.: Aida Eyvazlı Göytürk). Ankara: Akçağ Yayınları.

Platon Oyunskiy, Sahaların siyasi, kültürel, edebî ve ilmi dünyasında çok büyük yer tutmaktadır. *Qırmızı Şaman (Dastan, Esse ve Povestler)* isimli eserin önsözünü kaleme alan Azerbaycan doğumlu Saha Devlet Meclisi üyesi Eliş Memmedov da eserin önemine binaen Azerbaycan ve Saha halklarını da birbirine yakınlaştırmak adına Oyunskiy'in bu eserinin Azerbaycan Türkçesine aktarılmasına aracılık ettiğini beyan etmiştir (s. 5-7). Ancak eser Türkiye'de Akçağ Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Bu bakımdan *Qırmızı Şaman (Dastan, Esse ve Povestler)* isimli eser bu çalışmaya dâhil edilmiştir.

Eser, araştırmacı ve gazeteci Aida Eyvazlı Göytürk tarafından Rusça'dan Azerbaycan Türkçesine çevrilmiştir. Oyunskiy'in birçok eseri gibi bu eseri de birden fazla dile çevrilmiştir. Göytürk de bu eseri Rusçasını temel alarak Azerbaycan literatürüne kazandırmıştır. Çeviri öncesinde Göytürk tarafından P. Oyunskiy hakkında bilgi verilmiştir (s. 8-18). Sonrasında P. Oyunskiy'in Saha edebiyatına ve kültürüne dair kaleme aldığı denemesi bulunmaktadır (s. 19-47). Devamında piyes hakkında bilgi verdiği bölüm (s. 47-50), *Qırmızı Şaman* piyesi (s. 50-112) ve üç hikâye yer almaktadır (s. 113-215). Kitabın sonunda Göytürk tarafından eklenen Azerbaycan Türkçesinde yer almayan Saha Türkçesine ait kelimelerle ilgili açıklamaların yer aldığı sözlük kısmı bulunmaktadır (s. 216).

Nikolay Petroviç Burnaşov (2022). *Saha Destanları-Kıs Debiliye Destanı*, (Yay. haz.: Doğan Çolak). Ankara: TDK Yayınları.

Bu çalışma, Çolak'ın 2019 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalında hazırladığı *Saha (Yakut) Türklerinin Kıs Debiliye Destanı Üzerine Bir Gramer İncelemesi* isimli doktora tezinde incelemeye konu olan destan metninden oluşmaktadır. Eserin girişinde Çolak'ın kaleme aldığı Saha Türkleri (s. 13-15), Saha Türkçesi (s. 15-17), Saha Destanları: Oloñxolar (s. 17-21), Kıs Debiliye Destanı (s. 21-23), Nikolay Petroviç Burnaşov (s. 23-24) ve Çalışmanın Yöntemi (s. 24) bölümleri yer almaktadır. Çalışmanın ana bölümünü oluşturan metin kısmında Saha Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılan destan metni, aynı sayfada Latin harflerine transkribe edilmiş orijinal metniyle karşılıklı olarak verilmiştir. (s. 27-169).

Nikolay Yakutskay (2022). *Cüzzam ve Aşk*, (Çev.: Doğan Çolak). Ankara: Bengü Yayınları.

Yakutskay, eserleri birçok dile çevrilmiş ünlü bir Saha yazarıdır. Onun *Arañ uonna Taptal* isimli eseri, Çolak tarafından Saha Türkçesinden Türkiye Türkçesine "Cüzzam ve Aşk" adıyla aktarılmıştır. Türkiye'de yayınlanan ilk Saha romanı olması bakımından göze çarpan bu çalışma, Avrasya Yazarlar Birliği'nin yayın organı olan Bengü Yayınları arasından çıkmıştır. Çolak tarafından kaleme alınan önsözde yazar ve roman hakkında kısa bir bilgi verilmiştir (s. 3-4). Roman 237 sayfalık bir hacme sahiptir (s. 5-242). Eserin sonunda Yakutskay tarafından kaleme alınan son söz yer almaktadır. Yazar, bu bölümde

gerçek bir aşk hikâyesine dayanan romanının konusunu nasıl öğrendiğini ve yazmaya nasıl karar verdiğini anlatmıştır (s. 243-251).

Murat Ersöz (2023). *Axtular -Sahaca İlk Edebî Eser- (Giriş, Aktarma, Metin, Gramatikal Dizin-Sözlük)*. İstanbul: Ihlamur Akademi.

Ersöz'ün bu kitabı, Sahaların ilk edebî eseri olan *Axtular* "Hatıralar" ile ilgilidir. A. Y. Uvaroskay tarafından kaleme alınıp 1848 yılında yayınlanan *Axtular*, ilk edebî eser olması bakımından Sahalar için büyük ehemmiyet arz etmektedir. Dolayısıyla böyle bir eserin Türkiye literatürüne kazandırılması da oldukça önemlidir. Ersöz, *Axtular*'ı Türkiye Türkçesine aktarıp orijinal metni Latin harflerine transkribe ederek vermiştir (s. 113-157). Ayrıca giriş kısmında, *Axtular* ve yazarı A. Y. Uvaroskay hakkında bilgi verilmiştir (s. 19-51). Eserin sonunda dizin-sözlük yer almaktadır (s. 161-313).

Mehtap Solak Sağlam (2023). *Saha (Yakut) Türkçesi Masal Örnekleri*. Ankara: Son Çağ Yayıncılık.

Bu çalışma, Solak Sağlam'ın doktora çalışmasında yer alan masal aktarmalarının bir bölümünün dâhil edilmesiyle oluşturulmuştur. Eserin girişinde çalışmanın yöntemi ve kapsamından (s. 1-2), Saha masallarından (s. 3-4) ve masalların yer aldığı kitabın yazarı İvan Danilov'dan söz edilmiştir (s. 5-6). Toplam yirmi bir masalın bulunduğu metin kısmında, masalların orijinallerinin Latin harfli transkripsiyonları ile Türkiye Türkçesine aktarılmış metinlerine yer verilmiştir (s. 9-144). Her masalın sonunda İletiler başlığı altında masalın verdiği mesajlara kısaca değinilmiştir.

Yukarıdaki çalışmaların haricinde bazı kitaplar içerisinde de Sahalardan sıkça bahsedilmiş veya Sahalar ayrı bir bölüm hâlinde ele alınmıştır. Bu kitaplardan çalışmamızın kapsamına dâhil olanları şunlardır:

İlyas Topsakal (2017). *Sibirya Tarihi*. Ankara: Ötüken Neşriyat.

Eser, Türk tarihi ve özellikle Sibirya bölgesi araştırmacıları için oldukça önemli bir eserdir. Topsakal'ın birincil kaynaklar üzerinden hazırladığı bu çalışma, Sibirya'yı bir bütün olarak değerlendirmekte olup eserde yer yer Sahalara da değinilmektedir.

Ahmet Buran (ed.) (2018). *Türk Dilinin Uzak Lehçeleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Buran'ın editörlüğünde hazırlanan bu eserde Çuvaş, Saha ve Halaç Türkçelerinin kısa gramerlerine yer verilmiştir. Saha Türkçesi bölümü M. Fatih Kirişcioğlu tarafından hazırlanmıştır (s. 111-190). Çalışmanın girişinde Sahalar, Saha Türkçesi ve Edebiyatı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir (s. 113-119). Devamında Saha Türkçesinin grameriyle ilgili hususlar; Ses Bilgisi (s. 121), Şekil Bilgisi (s. 127-163) ve Kelime Türleri (s. 165-170) başlıkları altında ele alınmıştır. En sonda ise Saha Türkçesine ait metin örnekleri, Türkiye Türkçesine aktarılmış şekilleri ile Latin harfli transkripsiyonları karşılaştırmalı olarak verilmiştir (s. 173-188).

Pervin Ergun (2019). *Sibirya Türklerinin Destanlarında İyeler*. Konya: Kömen Yayınları.

Ergun, çalışmasında, önce genel olarak iyelerden bahsetmiş; akabinde Sibirya Türklerinin destanlarındaki iyeleri her bir Türk boyunu ayrı ayrı ele almak suretiyle incelemiştir. Saha Türklerinin destanlarındaki iyeler de ayrı bir bölüm teşkil etmektedir (s. 245-308). Bu bölümde Saha destanlarındaki iyeler Üst, Orta ve Alt Dünya iyeleri olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir.

Ahmet Buran (ed.) (2019). *Türkiye Dışındaki Türk Dünyası Türkologları-Dilciler*. C. I. Ankara: Akçağ Yayınları.

Türkiye dışındaki Türk dünyası Türkologların tanıtıldığı bu eserde sekiz Saha Türkolog yer almaktadır. Bunlardan *Platon Alekseyeviç Oyuunskiy* ve *Luna Nikiforoviç Haritonov* M. Fatih Kirişçiöğlü; *Semen Andreyeviç Novgodorov*, *Yevdokiya İnnokentiya Korkina* ve *Ludmila Stepenovna Yefimova* Ümit Şahin; *Petr Petroviç Baraşkov* ve *Petr Alekseyeviç Sleptsov* Mehtap Solak Sağlam; *Gavril Gavrileviç Filippov* Doğan Çolak tarafından kaleme alınmıştır.

Feyzan Göher ve Timur Vural (2021). Saha, Tuva ve Hakasya Müzik Kültürü. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Göher ve Vural'ın bu çalışması Türk Tarih Kurumu tarafından desteklenen proje kapsamında hazırlanmıştır. Çalışmanın amacı, "Saha, Tuva Hakasya özelinde, Sibirya Türklerinin müzikal uygulamaları ve çalgılarının tespit edilmesi; tarih ve kültürün sözü edilen müzik pratiklerine yansımalarının belirlenmesidir." (Göher & Vural, 2021, s. IX). Bu minvalde eserin ilk bölümü Sahalara ayrılmıştır: Saha Yeri (Yakutistan) Özerk Cumhuriyeti (s. 5-158). Bu bölüm toplam dört başlık altında incelemeye tabi tutulmuştur: Saha Yeri'nin Tarihi, Coğrafi ve Kültürel Konumu (s. 5-7), Saha Müziğinin Özellikleri, Gelişimi ve Başlıca Türleri (s. 8-64), Geleneksel Saha Çalgıları (s. 64-126) ve Saha Kültürü ve Tarihine İlişkin Diğer Uygulamalar ve Gelenekler (s. 126-158).

Erkan Karagöz ve İbrahim Atabey (ed.) (2021). Türkçe Hikâye Evreni Türk Dünyasından Aktarmalar-Türk Dünyasından Seçmeler- Aktarmalar. Ankara: Bengü Yayınları.

Türk Topluluklarının edebiyatlarından seçilen hikâyeler ve yazarlarının biyografilerinden oluşan bu eserde Saha (Yakut) Edebiyatı isimli bölüm M. Fatih Kirişçiöğlü ve Doğan Çolak tarafından kaleme alınmıştır (s. 247-256). Bu bölümde Saha yazar Sofron Danilov'un hayatı hakkında bilgi verilir *Bihigi Ühüö Etibit* isimli hikâyesi "Biz Üçümüz Birlikteydik" adıyla Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Aynı eserin *Özgün Metinler* cildinde ise aktarılan hikâyelerin orijinalleri yer almaktadır.

İbrahim Dilek (2021). Türk Mitoloji Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Dilek'in bu çalışması, *Resimli Türk Mitoloji Sözlüğü (Altay/Yakut)* isimli 2015 yılında yayımlanmış olan eserin bütün Türk boylarının dâhil edilmiş hâlidir. Eserde Saha mitolojisiyle ilgili çok sayıda kavramın açıklamasına yer verilmiştir.

Maria Antonina Czaplicka (2022). Sibirya'da Şamanizm-Sibirya Yerlileri Hakkında Bir Sosyal Antropoloji Çalışması. (Çev.: Turhan Acaloğlu). Ankara: Selenge Yayınları.

Eser, Maria Antonina Czaplicka tarafından 1914 yılında *Aboriginal Siberia: A Study in Social Anthropology* adıyla yayımlanmıştır. Yazarın Sibirya bölgesinde yaşayan yerli halkın inançları temelinde kültürlerini incelemeyi temel alan bu çalışmasında Saha Türklerinden de sıkça söz edilmektedir.

Vildan Koçoğlu Gündoğdu, Muvaffak Duranlı, Ferah Türker İlder ve Şima Doğan Balcı (ed.) (2023). Sibirya Çalışmaları-I. Ankara: Nobel Yayınları.

Sibirya Türkleri ile ilgili çeşitli yazıların yer aldığı bu eserde Saha Türkleri ile ilgili üç yazı yer almaktadır. Bu yazılar Gökçen Bilgin Aksoy-M. Fatih Kirişçiöğlü (s. 15-30), Gülsüm Killi Yılmaz (s. 181-200) ve Mehtap Solak Sağlam (s. 239-252) tarafından kaleme alınan ve konu bakımından dil içerikli yazılardır.

Tüm bu çalışmaların haricinde, kitap niteliğinde olmaması nedeniyle konumuzun dışında kalsa da içeriğinin tamamını Saha Cumhuriyetinin kuruluşunun yüzüncü yılı dolayısıyla Sahalara ayıran Kardeş Kalemler dergisine ayrıca değinmek gerekmektedir. Derginin Ağustos 2022 sayısı Ümit Şahin ve Saha Yeri'nden Agrafena Kuzmina'nın editörlüğünde tamamı özel dosya olacak şekilde Sahalarla ilgili yazıları içermektedir.

Sayı içerisinde Saha şair ve yazarlarının deneme, şiir ve hikâyelerinin aktarmaları, bir röportaj ve çeşitli makaleler yer almaktadır.

2. Lisansüstü Tezler

Bu bölümde yer alan çalışmalar YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanı üzerinden gerçekleştirilen tarama sonucu belirlenmiştir. "Saha", "Yakut" ve "Sibirya" kelimeleri anahtar kelime olarak taramada kullanılmıştır. Tespit edilen çalışmaların içerikleri kontrol edilerek makalenin konusuna ve kronolojisine uygun olanlar aşağıda sıralanmıştır:

2.1. Yüksek Lisans Tezleri

Adnan Aslan (2019). Yakut Yazar Nikolay Luginov ve Hikâyeleri. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Saha masalları üzerine doktora çalışması yaparak yine bu alanda birçok çalışmayı kaleme alan Muvaffak Duranlı'nın danışmanlığında hazırlanan bu tezde, ünü ülke sınırlarını aşan Saha yazar Nikolay Luginov ve onun hikâyeleri üzerinde durulmuştur. Çalışma giriş ve sonuç kısımlarının haricinde toplam üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Saha Türkleri, sözlü kültür ürünlerinin derleme çalışmaları ile Saha edebiyatının evreleri üzerinde durulmuştur (s. 1-25). Birinci bölümde N. Luginov ve eserleri hakkında bilgi verilmiş (s. 26-39); ikinci bölümde yazarın ele alınan üç hikâyesi incelenmiş (s. 40-93); üçüncü bölümde ise Aslan tarafından bu üç hikâye Türkiye Türkçesine aktarılmıştır (s. 94-178). Sonuç kısmında (s. 179-182) "Nikolay Luginov'un bütün Sibirya coğrafyasına yönelik kaygıları bağlamında, insan ve doğa arasında yok edilen uyumun ve kültürel değişimin sonuçlarına edebiyat aracılığıyla vermeye çalıştığı tepkiler değerlendirilmiştir. Ayrıca, yazarın bir çözüm olarak okuyucuya sunduğu "gelecek nesillerle kurulacak kültürel bağ" ortaya konulmuştur." (Aslan, 2019, s. VI).

Can Sağır (2020). Dîvânu Lugâti't-Türk ile Yakutçanın Söz Varlığı Bakımından Karşılaştırılması. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Sağır'ın bu tezi 2015 yılında Saha Türkçesi üzerine doktorasını tamamlayan Hülya Yıldız danışmanlığında hazırlanmıştır. Sağır'ın tez çalışması beş bölümden oluşmaktadır: Giriş; Amaç ve Sınırlılıklar; Yöntem; Bulgular ve Yorum; Sonuç. Giriş kısmında Dîvânu Lugâti't-Türk, Saha Türkçesi ve alfabesi ile Saha Türkçesinin Türk lehçeleri arasındaki yerine dair bilgilere yer verilmiştir (s. 1-11). Çalışmanın ana bölümünü oluşturan Bulgular ve Yorum bölümünde ise yaklaşık 6400 kelimenin incelemesi yapılmıştır (s. 17-652). Sonuç kısmında Saha Türkçesinde varlığını sürdüren ve sürdürmeyen kelimeler olmak üzere iki başlık altında değerlendirme yapılmıştır (s. 653-672).

Yağmur Karahasanoğlu (2022). Yakut (Saha) Türkçesinde Duyu Fiilleri. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Karahasanoğlu'nun bu çalışması 2012 yılında Saha Türkçesi üzerine doktorasını tamamlayan Mehtap Solak Sağlam'ın danışmanlığında hazırlanmıştır. Tez üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde (s. 1-7), Sahalar ve Saha Türkçesi ile ilgili genel bilgilere yer verilirken ilk bölümde fiil ve duyu fiilleri ile ilgili teorik bilgilere değinilmiştir (s. 8-34). İkinci bölüm incelemeye ayrılmıştır. Burada Saha Türkçesinde tespit edilen duyu fiilleri dokuz başlık içerisinde ele alınıp her bölüm sonunda ele alınan fiillerin anlamsal özellikleri tablolar hâlinde gösterilmiştir (s. 35-253). Son bölüm değerlendirmeye ayrılmıştır. Değerlendirme sayısal veriler üzerinden yapılmış olup grafiklerle bu bilgiler desteklenmiştir (s. 254-265).

Hilal Yıldız (2022). Saha (Yakut) Türkçesinde Geleneksel İnançlara Ait Söz Varlığı. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Bu tez çalışması da Mehtap Solak Sağlam'ın danışmanlığında hazırlanmıştır ve toplam beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Sahalar hakkında bilgi verilip Sahaların ve Eski Türklerin inancı üzerinde durulmuştur (s. 4-15). İkinci bölümde kamlık inancı, kam kavramı ve bunlarla ilgili söz varlığına yer verilmiştir (s. 16-63). Üçüncü bölümde Saha mitolojisi kapsamında Üst, Orta ve Aşağı Dünya'da bulunan ruhlar (iyeler) ve onlara ait söz varlığı incelenmiştir (s. 64-156). Dördüncü bölüm Sahaların geleneksel inançlarına ait söz varlığını kapsamaktadır (s. 157-189). Beşinci bölüm yapısal incelemeye ayrılmıştır (s. 190-285). Bu bölümde tespit edilen kelimeler; isim, fiil ve sıfatlar olmak üzere üç başlık altında incelemeye tabi tutulmuştur. Çalışma değerlendirme ve sonuç bölümüyle tamamlanmıştır (s. 286-295).

Müjgan Uğur (2022). Saha (Yakut) Türkleri Atasözlerinde Metaforlar. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kilis.

Uğur'un bu çalışması Tuğba Bilveren danışmanlığında hazırlanmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde anlam bilim, metafor ve atasözleri ile ilgili teorik bilgilere yer verilmiştir (s. 3-25). İkinci bölümde Sahalar ve Saha Türkçesi ile ilgili genel bilgilere değinilmiştir (s. 26-29). Üçüncü bölüm M. Fatih Kirişçioglu'nun *Saha (Yakut) Türklerinin Atasözleri* (2007) isimli eserinde yer alan atasözleri üzerinde gerçekleştirilen incelemeye ayrılmıştır (s. 30-82). Çalışma, elde edilen bulguların değerlendirildiği sonuç kısmı ile tamamlanmıştır (s. 83-84).

Cengizhan İncedere (2023). Yakutça ve Eski Uygurcanın Ortak Kelime Hazinesi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

İncedere bu çalışmasını Mehmet Ölmez'in danışmanlığında hazırlamıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Sahalar ve Saha Türkçesi ile ilgili bilgilerin yer aldığı bölümdür (s. 2-8). İkinci bölümde Saha Türkçesi ile Eski Uygur Türkçesindeki ortak alıntı kelimeler karşılaştırılmıştır (s. 9-13). Üçüncü bölümde ise Saha Türkçe ile Eski Uygur Türkçesi arasındaki ortak Türkçe kökenli kelimeler incelenmiştir (s. 14-332). Çalışmada esas alınan kelimeler Saha Türkçesine ait olduğundan daha önceki çalışmalara nazaran yeni ortak kelimeler tespit edilmiş ve bu kelimeler sonuç kısmında sıralanmıştır (s. 313-315).

Yukarıdaki çalışmaların dışında Sahaları diğer Sibiry Türkleri ve yerli halkları ile birlikte ele alan yüksek lisans tezleri bulunmaktadır ve tezler şu şekildedir:

Büşra Kartal (2016) Sibiry Türk Destanlarında Törenler ve Kutlamalar. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kartal'ın bu tezi 2009 yılında Sahalarla ilgili doktora tezini tamamlayan Murat Ersöz tarafından yönetilmiştir. Sahaları Altay, Tuva, Hakas ve Şor Türkleriyle birlikte ele alan bu çalışma giriş ile birlikte iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde destanlar hakkında teorik bilgilere yer verilmiş ve ele alınan Türk boylarından çalışmaya dâhil edilen destanların listesi sunulmuştur. Akabinde Türk topluluklarında ve özel olarak Sibiry Türklerinde tören ve kutlamaların önemine dikkat çekilmiştir (s. 1-17). İncelemeyi teşkil eden ikinci bölümde ise tören ve kutlamalar kendi içinde tasnif edilmek suretiyle ayrı ayrı ele alınmıştır (s. 18-381). Destanlar üzerinde gerçekleştirilen bu incelemeye dair tespitler sonuç kısmında değerlendirilmiştir (s. 383-384).

Gülten Bal (2018). Sibiry Sahası Türk Destanlarında Kutsal Varlıklar ve Nesnelere. Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.

Onur Alp Kayabaşı'nın danışmanlığında hazırlanan bu tezde Saha Türkleri Tuva, Hakas, Şor ve Altay Türkleriyle birlikte ele alınmıştır. Tez, giriş hariç 3 bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde Sibiry Türkleriyle ilgili bilgilere yer verilip kut

kavramı ele alınmıştır (s. 1-11). Birinci bölümde ele alınan destanlardaki kutsal varlıklar (s. 12-75), ikinci bölümde kutsal nesnelere (s. 76-118) ve üçüncü bölümde astral unsurlar incelenmiştir (s. 119-129). Sonuç kısmında ise tespit edilen veriler üzerinden çeşitli karşılaştırmalarla değerlendirmeler yapılmıştır. (s. 130-131)

Mehtap Müçük (2018). Sibiryaya Sahası Türk Destanlarında Ay. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Müçük'ün bu çalışması Sibiryaya halk edebiyatı sahası ile ilgili çalışmalarıyla bilinen İbrahim Dilek danışmanlığında hazırlanmıştır. Girişle birlikte 3 bölümden oluşan bu çalışmada Sahalar Altay, Tuva, Hakas ve Şor Türkleriyle birlikte ele alınmıştır. Giriş kısmında destanlar, astral unsurlar ve bunlardan biri olan ay hakkında ele alınan Türk toplulukları nezdindeki yeri ile ilgili bilgiler verilmiş ve incelemeye konu olan destanların listesi sunulmuştur (s. 1-5). Birinci bölümde Sibiryaya Türklerinin destancılık gelenekleri tek tek incelenmiştir (s. 7-28). İkinci bölümde ise Sibiryaya Türklerinin destanlarında ayın işlevleri ayrı ayrı başlıklar hâlinde ele alınmıştır (s. 29-198). Sonuç kısmında ayın Sibiryaya Türklerindeki tasviri üzerinden değerlendirmelerde bulunulmuştur (s. 199-201).

Sadberk Ersoy (2018). Sibiryaya Türk Destanlarında Kötülük Kavramının İncelenmesi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ersoy'un bu çalışması Mehmet Aça danışmanlığında hazırlanmıştır. Sahaların Altay, Tuva, Hakas ve Şor Türkleriyle birlikte ele alındığı bu çalışma toplam beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan girişte problemin durumu, araştırmanın amacı, önemi vb. konular hakkında bilgi verilmiştir (s. 1-3). İkinci bölümde kötülük kavramı üzerinde durulmuştur (s. 4-45). Üçüncü bölümde çalışmanın yönteminden bahsedilmiştir (s. 46-48). Dördüncü bölümde çalışmanın çerçevesini oluşturan Türk boylarından alınan birer destan üzerinde kötülük kavramı irdelenmiştir (s. 49-239). Bulgular sonuç kısmında değerlendirilmiştir (s. 240-242).

Celal Cengiz (2022). Avrupalı Seyyahların Gözünden 19. Yüzyılın İlk Yarısında Yakutlar ve Tunguzlar Üzerine Bir İnceleme. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Cengiz'in bu tezi Sahalar ve Tunguzlar üzerine yapılmış bir tarih çalışması niteliğindedir. Gülay Çınar danışmanlığında hazırlanan bu tez üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde seyahatnameleri temel alınan beş gezgin ile ilgili bilgilere yer verilip bu gezginlerin rotaları harita üzerinde gösterilmiştir (s. 1-6). Birinci bölümde Sahalar ve yaşadıkları coğrafya ile ilgili bilgilere (s. 7-38); ikinci bölümde ise Tunguzlar ve yaşadıkları coğrafya ile ilgili bilgilere yer verilmiştir (s. 39-49). Üçüncü bölümde "19. yüzyılda Sibiryaya'nın kuzey doğusuna giden Avrupalı seyyahların gözünden Tunguzlar ve Yakutlar'da sosyal hayat" ile ilgili veriler incelenmiştir (s. 50-76). Sonuç kısmında ise bulgular yorumlanmıştır (s. 77-79).

Ziya Öksüz (2022). Sibiryaya Türk Destanlarında Şiddet. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.

Mehmet Ali Yolcu danışmanlığında hazırlanan bu tezde Sahalar Altay, Hakas ve Şor Türkleriyle birlikte ele alınmıştır. Tez toplam beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm olan girişte şiddet kavramı ile ilgili genel bilgiler verilmiştir (s. 1-2). İkinci bölümü çalışmanın kuramsal çerçevesi oluşturup burada şiddet ve destan kavramları üzerinde durulmuştur (s. 3- 28). Üçüncü bölümde araştırmanın yönteminden bahsedilmiştir (s. 28-). Dördüncü bölümde destanlar üzerinde tespit edilen bulgular incelenmiştir (s. 29-55). Beşinci bölüm olan sonuçta şiddetle ilgili destanlar üzerinde tespit edilen bulgular yorumlanmıştır (s. 56-57).

2.2. Doktora Tezleri

Doğan Çolak (2019), *Saha (Yakut) Türklerinin Kus Debeliye Destanı Üzerine Bir Gramer İncelemesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çolak'ın bu çalışması Türkiye'de Sahalar üzerinde ilk doktora çalışmasını yapan M. Fatih Kirişcioğlu'nun danışmanlığında hazırlanmıştır. Tez toplam beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm olan girişte Sahalar ve ele alınan destan ile ilgili bilgilere yer verilmiştir (s. 1-16). İkinci bölümde destan metni ses ve şekil özellikleri bakımından incelemeye tabi tutulmuştur (s. 17-256). Üçüncü bölümde destan metninin transkripsiyonlu orijinal metni ile Türkiye Türkçesine aktarılmış hâline yer verilmiştir (s. 257- 572). Dördüncü bölüm metnin dizinine ayrılmıştır (s. 573-918). Son bölüm olan sonuçta ise destan metni üzerinde tespit edilen dil özelliklerine dair hususlar değerlendirilmiştir (s. 919-922).

Ümit Şahin (2022), *Çarlık Dönemi Rus Ortodoks Misyonerliğinin Saha Türkçesine Dinî Çeviri Faaliyeti ve Saha Türkçesi Dinî Çeviri Edebiyatın Dili*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin'in bu çalışması Hakas ve Saha Türkleri üzerine çalışmalarıyla bilinen Gülsüm Killi Yılmaz'ın danışmanlığında hazırlanmıştır. Çalışma toplam dokuz bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölüm olan girişte çalışmanın amacı, konusu, kapsamı, önemi, yöntemi vb. konular üzerinde durulmuştur (s. 1-14). İkinci bölümde Saha Yeri'ndeki Rus Ortodoks kilisesi ve faaliyetleri hakkında bilgi verilmiştir (s. 15-31). Üçüncü bölümde Çarlık dönemi misyonerlerinin çeviri eserlerindeki alfabe ve imlâ konusu ele alınmıştır (s. 32-124). Dördüncü bölümde, ele alınan metinlerin dil özellikleri incelenmiştir (s. 125-245). Beşinci bölümde incelenen metinler transkripsiyonlu bir şekilde verilmiştir (s. 246-833). Altıncı bölümde dizin (s. 834-1353), yedinci bölümde sonuç (s. 1354-1356), sekizinci bölümde kaynakça (s. 1357-1367) ve dokuzuncu bölümde metinlerin orijinal hâlleri yer almaktadır (s. 1368-1403).

İsmet Kılıç (2022). *Saha (Yakut) Türkçesinde Yardımcı Fiil*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılıç'ın bu çalışması da Gülsüm Killi Yılmaz'ın danışmanlığında hazırlanmıştır. Çalışma üç bölümden meydana gelmektedir. İlk bölümde yardımcı fiil ve yardımcı fiilli yapılarla ilgili kavramlar (s. 8-51), ikinci bölümde Saha (Yakut) Türkçesinde birleşik fiil kurulumları (s. 52-59) ve üçüncü bölümde Saha (Yakut) Türkçesinde yardımcı fiil konusu ele alınmıştır (s. 60-182). Sonuç kısmında Saha Türkçesindeki birleşik fiiller üzerine tespit edilen bulgular üzerinden genel bir değerlendirme yapılmıştır (s. 183-184).

Yusuf Kılıçaslan (2023). *Rus Ortodoks Misyoner Kaynaklarına Göre Yakut Bölgesi (1632-1917)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılıçaslan'ın bu çalışması Sibiryaya ile ilgili tarih çalışmaları bulunan İlyas Topsakal danışmanlığında hazırlanmıştır. Çalışma giriş hariç dört bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde çalışmanın amacı, konusu, yöntemi vb. konulara değindikten sonra Hristiyanlık, misyonerlik ve Rus Hristiyanlığı gibi kavramlar üzerinde durulmuştur (s. 1-13). Birinci bölümde Sahaların yaşadığı bölgenin coğrafyası ve demografik yapısı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir (s. 14-42). İkinci bölümde Rusların Saha bölgesine gelişi ve misyonerlik faaliyetleri konuları ele alınmıştır (s. 42-83). Üçüncü bölümde Rus Ortodoks kilisesinin örgütlenmesi ve misyonerlik faaliyetlerinin yoğunlaşması meselesi irdelenmiştir (s. 85-136). Dördüncü bölümde misyonerlerin eğitim ve kültür faaliyetleri ile bölgedeki demografik değişim incelenmiştir (s. 137-165). Sonuç kısmında incelemenin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Yukarıdaki çalışmaların haricinde Sahaları diğer Sibiryalı Türkleri ile birlikte ele alan doktora çalışmaları bulunmaktadır. Bu çalışmalar şunlardır:

Salih Mehmet Arçın (2016). Tarihî Türk Lehçelerinde ve Çağdaş Sibiryalı Türk Lehçelerinde Zamirler. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Arçın'ın bu çalışması Emine Akile Naskali danışmanlığında hazırlanmıştır. Çalışma toplam dört bölümden oluşmaktadır: Giriş (s. 1-13), Altay Dillerinde Zamirler (s. 14-87), Proto-Türkçede ve Tarihî Türk Lehçelerinde Zamirler (s. 88-241) ve Çağdaş Sibiryalı Türk Lehçelerinde Zamirler (s. 242-321). Saha Türkçesindeki zamirler son bölümde ele alınmıştır (s. 297-321).

Muhammet Atasever (2018). Sibiryalı Sahası Türk Destanlarında Aile. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atasever çalışmasını İbrahim Dilek danışmanlığında hazırlamıştır. Çalışma on bölümden meydana gelmektedir: Aile (s. 5-34), Destan (s. 35-50), Sibiryalı Sahası Türk Destanlarında Ailenin Kurulması (s. 51-142), Sibiryalı Sahası Türk Destanlarında Ailenin İşlevi (s. 143-168), Sibiryalı Sahası Türk Destanlarında Aile Bireyleri ve Rol Dağılımı (s. 169-270), Sibiryalı Sahası Türk Destanlarında Aileye İlişkin Gelenekler ve Değerler (s. 271-370), Sibiryalı Sahası Türk Destanlarında Aile Bireyleri Arasındaki İlişkiler (s. 371-520), Sibiryalı Sahası Türk Destanlarında Aile Tipleri (s. 521-550), Sibiryalı Sahası Türk Destanlarında Ailede Mekân (s. 551-574) ve Sibiryalı Sahası Türk Destanlarında Ailenin Dağılımı (s. 575-581). Çalışmada Sahalara ait müstakil bir bölüm veya başlık olmayıp her bölümde, ilgili hususlar çerçevesinde Saha Türklerine ait veriler sunulmuştur.

Feyzan Vural (2018). Türk Müziğinde Hayvan Üslubu (Sibiryalı Örneği). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Vural'ın bu çalışması Saadettin Yağmur Gömeç'in danışmanlığında hazırlanmıştır. Çalışma dört bölümden meydana gelmektedir. Giriş kısmında Türk tarihinde ve kültüründe hayvanların yeri ve önemi üzerinde durulmuştur (s. 6-77). Birinci bölümde hayvan materyali kullanılarak yapılan çalgılar (s. 78-145), ikinci bölümde Türk çalgıları üzerine resmedilen hayvan motifleri (s. 146-161), üçüncü bölümde hayvan heykelcikleri kullanılan ve hayvan biçimli çalgılar (s. 162-224) ve dördüncü bölümde hayvan seslerinin melodi ve ritim içinde yer alışı konuları ele alınmıştır (s. 225-244). Elde edilen bulgular sonuç kısmında değerlendirilmiştir (s. 245-251). Çalışmada her bölümde tespit edilen bulgular üzerinden inceleme yapılırken Sahalarla ilgili değerlendirmelere de yer verilmiştir.

Hasan Kızıldağ (2022). Sibiryalı Sahası Türk Destanlarında Şamanizm'in İzleri. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Kızıldağ çalışmasını Şahin Köktürk danışmanlığında hazırlamıştır. Çalışmanın inceleme kısmı üç bölümden meydana gelmektedir. Bunların ilkinde Şamanizm ve şaman konuları ele alınmıştır (s. 9-44). Diğerinde Sibiryalı Türk topluluklarının destancılık gelenekleri ayrı ayrı ele alınmıştır (s. 45- 56). İncelemenin son kısmında ise Sibiryalı Sahası Türk destanlarında Şamanizm konusu detaylı bir şekilde irdelenmiştir (s. 57-747). Sonuç kısmında geniş bir değerlendirme ile elde edilen bulgular yorumlanmıştır (s. 748-762).

Sonuç

Yapılan inceleme neticesinde 2016 yılından itibaren yayımlanmış kitap, kitap bölümü ve lisansüstü tezlere ait tespit edilen bulgular şu şekildedir:

Dokuz müstakil kitap tespit edilmiştir². Bu kitapların beşi çeviri/aktarma, biri bildiri, dördü telif eser mahiyetindedir. Kitap bölümü olarak da dokuz kitap tespit edilmiştir. Bunlardan dördü editöryal çalışma olup Sahalarla ilgili müstakil bölümlere sahiptir. Geriye kalan çalışmalardan Pervin Ergun ile Göher ve Vural'ın eserlerinde Sahalara ait müstakil bölümler yer almakta olup diğer üç kitapta ise kitabın ilgili kısımlarında yer yer değinmeler söz konusudur.

İçerik açısından müstakil kitaplara bakıldığında *Uluslararası Yakutça Araştırmaları* isimli bildiri kitabı haricindekilerin folklor ve edebiyat konularıyla ilgili olduğu göze çarpmaktadır. En fazla destanlarla ilgili çalışma yapıldığı görülmektedir: Saha destanlarıyla ilgili dört kitap yayınlanmıştır. Kitap bölümü şeklinde ele alınan çalışmaların konu dağılımı ise şöyledir: tarih, dil, bibliyografya ve edebiyat konulu birer; folklor konulu dört eser bulunmaktadır. *Sibirya Çalışmaları-I* isimli eserde ise çeşitli konularda yazılar yer almakla birlikte Sahalarla ilgili olanlar dil üzerine yapılan çalışmalardır.

Sahalarla ilgili 2016-2023 tarihleri arasında on iki yüksek lisans, sekiz doktora çalışması tamamlanmıştır. Yüksek lisans tezlerinden altısı, konusu itibarıyla doğrudan Sahalarla ilgili olup beşinde Sahalar, diğer Sibirya Türkleri ile birlikte ele alınmıştır. Birinde ise Sahalar Tunguzlarla birlikte incelenmiştir. Doktora çalışmalarında da benzer bir durum söz konusudur. Sekiz tezin dördünde sadece Sahalar ele alınmışken diğer dördünde Sibirya Türkleri ile birlikte incelenmiştir.

Konuları bakımından yüksek lisans tezlerine bakıldığında edebiyat ve tarih konulu bir, dil konulu dört ve folklor alanından altı çalışma hazırlanmıştır. Doktora tezlerinde ise dil konulu dört, folklor konulu üç ve tarih konulu bir çalışma yapılmıştır.

Yapılan yüksek lisans tezlerinin bazılarının son yıllarda Sahalar üzerine doktora çalışmalarını tamamlayan Mehtap Sağlam Solak (2012) ve Hülya Yıldız (2015) gibi bilim insanları tarafından yönetildiği görülmektedir. Dolayısıyla Saha Türkleri ile ilgili tez çalışmalarını tamamlamış yeni doktorların da katkılarıyla ilerleyen dönemlerde yapılacak çalışmaların bir hayli ivme kazanacağı şimdiden öngörülebilir. Çevre araştırmaları neticesinde edinilen bilgiye göre hâlihazırda Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nde üç, Hacettepe ve Pamukkale Üniversitelerinde birer doktorant Sahalarla ilgili tez çalışmalarına devam etmektedir. Bunlarla birlikte Türkiye'de Sahalar üzerine çalışan doktora derecesine sahip araştırmacı sayısının alan için önemli bir rakama ulaşılacağını söylemek mümkündür.

Devam eden müstakil çalışmalardan Saha dili ve kültürü için zengin malzeme barındıran E. K. Pekarskiy'in *Yakut Dili Lûgati* isimli sözlüğünün TDK bünyesinde yeniden basıma hazırlandığını da belirtmek gerekir (Hayırsever, 2020).

Sahalarla ilgili çalışır sayısının artması ve multidisipliner araştırmaların hız kazanmasıyla yapılacak yeni çalışmalar da aynı oranda hızlanacak ve artacaktır. Böylelikle Saha dili, edebiyatı, tarihi ve folkloru üzerinden ortak Türk kültür hazinesine değerli katkılar sağlanmaya hızla devam edilecektir.

² Daha önceki yayınlarda ele alınmadığı için *Saha Kültüründe Kurt Kültü* (2013) isimli esere inceleme kısmında yer verilmiştir. Ancak bu eser, çalışmanın tarih aralığının/sınırlılığının dışında kalması nedeniyle bir karışıklığa mahal vermemek adına değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Ayrıca kitaplar bölümünün en sonunda değinilen Kardeş Kalemler dergisi de tür olarak çalışmanın dışında kalması dolayısıyla yine değerlendirmeye dâhil edilmemiştir.

Kaynakça

- Acaloğlu, A. (2007). Saha/Yakut Tarihine Kısa Bir Bakış. *Seroşevsky, V. (2007). Saka Yakutlar*. İstanbul: Selenge Yayınları (içinde), s. 259-308.
- Adnan, A. (2019). *Yakut Yazar Nikolay Luginov ve Hikâyeleri*. Yüksek lisans tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Aktaş, E. (2017). Türkiye'de Sibirya Araştırmaları ve Mehmet Fuad Köprülü. *Ölümünün 50. Yılında Uluslararası M. Fuat Köprülü Türkoloji ve Beşerî Bilimler Sempozyumu* (s. 73-81). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Arıkoğlu, E. (2006). Türkiye'de Sibirya Çalışmaları. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyatı Dergisi*, 11(1), 7-24.
- Cengiz, R. (Yay. Hzl.) (2001). *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar*. Ankara: Anıtkabir Derneği Yayınları.
- Çolak, D. (2013). Türkiye'de Sibirya Türk Topluluklarının Halk Edebiyatları Hakkında Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi. *Siberian Studies*, 1(3), 61-70.
- Ersöz, M. (2015). Sahalar (Yakutlar)'la İlgili Türkiye'de Yapılan Çalışmalar. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 4(12), 101-115.
- Göher, F. ve Vural, T. (2021). *Saha, Tuva ve Hakasya Müzik Kültürü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hayırsever, H. (2020). Yakut Dili Lûgati'nin Yeni Yayını Üzerine. *Türkbilig*, 40, 107-113.
- Kalkan, N. (2002). *Ayu Üöreğe (Tanrı Öğretisi) Metni Esasında Saha Türkçesinde İsim*. Yüksek lisans tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Kalkan, N. ve Yıldırım, H (2019). *Saha Türklerinde Tanrı Öğretisi-Şamanizm*. Ankara: Gazi Yayınları.
- Kirişcioğlu, M. F. (2016). E. K. Pekarskiy'in Slovar Yakutskogo Yazıka "Yakut Dili Lûgati" Adlı Sözlüğü ve Tashihi. *Hoca Ahmet Yesevi Yılı Anısına Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi*, 01-04 Aralık 2016, Antalya, 313-319.
- Özata, M. (2007). *Atatürk Bilim ve Üniversite*. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Şahin, Ü. (2022). İssledovaniya Yakutskogo Yazıka İ Eposa Olonxo V Turtsii. *Epic Studies*, 7(4), 117-118.
- Yıldırım, H. (2000). *Ayu Üöreğe (Tanrı Öğretisi) Metni Esasında Saha Türkçesinde İsim*. Yüksek lisans tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Yılmaz, E. ve Hayırsever, H. (ed.) (2021). *Uluslararası Yakutça Araştırmaları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.